

---

## OPHRYS HOLUBYANA ANDRASOVSKY IN DE WITTE KARPATEN IN TSJECHIË

---

C.A.J. KREUTZ, I. JONGEPIEROVÁ & J.W. JONGEPIER

### Samenvatting

In 1994 werden in de Witte Karpaten (Tsjechië) enkele groeiplaatsen van *Ophrys holubyana* bestudeerd. Deze soort is vermoedelijk door hybridisatie van *O. holoserica* met *O. scolopax* ssp. *cornuta* ontstaan.

### Zusammenfassung

1994 wurden in den Weißen Karpaten (Tschechien) einige Standorte von *Ophrys holubyana* untersucht. Diese Art ist vermutlich durch Bastardierung von *O. holoserica* mit *O. scolopax* ssp. *cornuta* entstanden.

### Summary

In 1994, a few localities of *Ophrys holubyana* in the White Carpathians (Czech Republic) were studied. This species has probably arisen through hybridization of *O. holoserica* and *O. scolopax* ssp. *cornuta*.

In de laatste honderd jaar is door verscheidene auteurs melding gemaakt van een moeilijk plaatsbare *Ophrys*-soort uit de Karpaten. Van dit taxon is de lip van de bloem drielobbig en vaak bolvormig met relatief krachtig ontwikkelde bultjes. Daardoor kan zij niet tot de typische *Ophrys holoserica* (N. L. Burm.) Greuter (= *O. fuciflora* [F. W. Schmidt] Moench) of *O. scolopax* Cav. ssp. *cornuta* (Stev. in M.-Bieb) E. G. Camus gerekend worden en zij werd dan ook met verschillende namen benoemd (Kümpel, 1977). De exemplaren die door pastoor Josef Ludovít Holuby (1836-1923) in het Končítí-dal bij Zemianské Podhradie (Witte Karpaten, Slowakije) ontdekt waren, werden door András-zovsky in 1917 als een constante soort tussen *O. holoserica* en *O. scolopax* ssp. *cornuta* gezien en beschreven als *O. holubyana*.

*Ophrys holubyana* (= *O. fuciflora* ssp. *holubyana* [(Andrášzovsky] Dostál) was tot voor kort in West-Europa een vergeten of niet erkende soort. In bijvoorbeeld de Flora Europaea (Tutin et al., 1980) of Landwehr (1977) alsmede in de recente orchideeëngidsen werd zij niet opgenomen of hooguit als hybride tussen *O. holoserica* en *O. scolopax* geplaatst (Buttler, 1986). Alleen bij Delforge (1994) is zij als aparte soort opgenomen. Kümpel (1977), die planten van *Ophrys holubyana* in verscheidene jaren bestudeerde, komt tot de conclusie dat de populaties in het westelijke deel van de Karpaten (Witte Karpaten, Strážovské vrchy) tot de volgende variëteiten behoren: *O. fuciflora* var. *typica* en *O. fuciflora* var. *cornigera*, die beide zeldzaam zijn, *O. fuciflora* var. *intermedia* en *O. fuciflora* var. *holubyana*, die beide algemener voorkomen. De populaties zijn hoogstwaarschijnlijk door kruising van *O. holoserica* met *O. scolopax* ssp. *cornuta* in het gebied der westelijke Karpaten (Tsjechië en Slowakije) ontstaan.

Het verspreidingsgebied van *Ophrys holubyana* omvat daarnaast Hongarije, Kroatië (o.a. in Istrië), Italië (Venetië en Frioul) en wellicht nog meer plaatsen.

Eind mei 1994 werden door ons enkele groeiplaatsen van *Ophrys holubyana* in het Tsjechische deel van de Witte Karpaten bezocht.

De Witte Karpaten vormen één van de westelijkste heuvelruggen van het Karpatengebergte en liggen op de grens van Tsjechië en Slowakije. Binnen het beschermde gebied ervan worden grote delen als natuurterrein beheerd. Men kan het gebied enigszins met Zuid-Limburg vergelijken, alhoewel de terreinen in de Witte Karpaten veel uitgestrekter zijn. Het grootste deel van de natuurterreinen bestaat uit droge kalkgraslanden met verspreide boomgroei en struikgewas, die plaatselijk kleine moerasjes (door de aanwezigheid van bronnetjes) herbergen. De vegetatie wordt hoofdzakelijk gemaaid en afgevoerd.

*Ophrys holubyana* is uit de Witte Karpaten thans van 14 groeiplaatsen bekend (Kuča et al., 1992), waarvan op twee (Zahrady pod Hájem bij Velká nad Veličkou, Tsjechië, en Brezovská dolina bij Červený Kameň, Slowakije) meer dan honderd individuen voorkomen. Vroeger was de soort veel algemener; toen kwam zij op 94 plaatsen voor (Jongepier & Jongepierová, 1995), zie fig. 1. De meeste daarvan bevinden zich op hellingen met een zuidelijke expositie, waarop enige houtige gewassen aanwezig zijn, met vegetaties van het type *Festuco-Brometea* of *Molinio-Arrhenatheretea*. Op enkele plaatsen groeit de soort in of aan de rand van extensief beheerde boomgaarden met een grazige ondergroei, waarin bijv. ook *Orchis mascula* en *Orchis militaris* voorkomen, en op vier plaatsen ook in kalkhoudende moerasvegetaties van het type *Scheuchzerio-Caricetea fuscae*.

*Ophrys holubyana* wordt slechts zelden aangetroffen in aanengesloten bloemenweiden, maar groeit veeleer in gebieden die matig mechanisch verstoord worden of tenminste regelmatig worden gemaaid. Er bestaan in de Witte Karpaten dan ook goede ervaringen met het restaureren van in de loop der tijd gedegradeerde, door Meidoorn overgroeide graslanden; op verscheidene plaatsen heeft dit geleid tot een uitbreiding van *O. holubyana*-populaties of zelfs tot het vestigen van de soort op nieuwe plaatsen.



Biotoop van *Ophrys holubyana*; Suchovske Mlyny, nation. nat.reserv. Jazevčí, Witte Karpaten (Bílé Karpaty), 29-5-1994 (C.A.J. Kreutz)



*Ophrys holubyana*; Suchovske Mlyny, nationaal natuurreservaat Jazevčí, Witte Karpaten (Bílé Karpaty), 29-5-1994 (foto C.A.J. Kreutz)

Gezien de sterke achteruitgang in het aantal lokaties na de Tweede Wereldoorlog is in de jaren 1979-1981 tevens geëxperimenteerd met ex situ soortbescherming, waarbij planten in vitro succesvol generatief werden gereproduceerd (Havránek & Kubaláková, 1981). De daaropvolgende repatriëring naar lokaties met kleine populaties van de soort bleef door technische oorzaken echter zonder succes.

*Ophrys holubyana* is momenteel zeldzaam en komt op de meeste groeiplaatsen verspreid in de terreinen voor. Andere vertegenwoordigers van het geslacht *Ophrys*, met uitzondering van twee populaties van *O. apifera*, komen in de Witte Karpaten niet voor. *O. sphegodes*, die in de vorige eeuw slechts eenmaal werd gevonden, is uitgestorven.

Tijdens het bezoek op 29 mei 1994 werd *Ophrys holubyana* in twee terreinen bestudeerd. Het eerste gebied, Hrnčárky bij de grensplaats Strání, is een relatief klein kalkgrasland met een zuidelijke expositie. Het wordt begrensd door beukenbos en gemengd loofbos. In de lager gelegen delen van het gebied is het erg vochtig door de aanwezigheid van enkele bronnen. Hier bloeiden onder andere verscheidene exemplaren van *Dactylorhiza incarnata*. In het terrein werden zeven bloeiende exemplaren van *Ophrys holubyana*

aangetroffen, zes in het droge grasland (met relatief hoge, maar schrale vegetatie) en één exemplaar samen met enkele steriele planten in het moerasgedeelte.

Het tweede gebied dat werd bezocht, was het 352 ha grote natuurreservaat Jazevčí bij Suchovské Mlýny met uitgestrekte kalkgraslanden langs het riviertje de Jamný. In een graslandje met oostelijke expositie werden in het hoge gras acht bloeiende exemplaren gevonden. De meeste daarvan groeiden op plaatsen waar de vegetatie schraler was dan in de rest van het gebied. Wellicht komen hier nog meer exemplaren voor, omdat niet het gehele gebied werd afgezocht. In hetzelfde kalkgrasland werden ook nog *Traunsteinera globosa*, *Orchis militaris* en *Orchis mascula* gevonden. Het tegenoverliggende grasland heeft een schralere vegetatie, maar er werden hier duidelijk minder orchideeën aangetroffen, wel veel andere kleurige planten in grote aantallen, waaronder *Melampyrum arvense*, *Salvia pratensis* en *Orobancha lutea*.

Bestudering van de populaties, waarvan de individuen zeer variabel zijn, leidt tot de conclusie, dat het zeer waarschijnlijk is, dat deze planten overgangsvormen tussen *Ophrys scolopax* ssp. *cornuta* en *Ophrys holoserica* zijn. Ook Delforge (1994) komt tot de conclusie dat deze planten intermediaire kenmerken tussen *O. holoserica* en *O. scolopax* ssp. *cornuta* vertonen. In de loop der tijd heeft zich uit beide ouders een nieuwe soort met constante kenmerken ontwikkeld, namelijk *O. holubyana*.

*Ophrys holubyana* is vergelijkbaar met *O. delphinensis* O. & E. Danesch. Ook deze soort is van hybridogene oorsprong en heeft zich hoogstwaarschijnlijk ontwikkeld door kruising van *O. argolica* H. Fleischm. met *O. oestrifera* ssp. *oestrifera* M.-Bieb. *O. holubyana* lijkt dan ook op de exemplaren die plaatselijk in de kalkgraslanden van Noord-Frankrijk voorkomen en die in deze streek overgangsvormen tussen *O. holoserica* en *O. scolopax* vormen (Kreutz, 1986).

#### Fig. 1. (pag. 71)

Verspreiding van *Ophrys holubyana* in de Witte Karpaten, vroeger en nu.

Betekenis cirkels:

blank: lokaties waar de soort is uitgestorven

zwart: lokaties waar de soort thans nog voorkomt

klein: eenmalige vondst

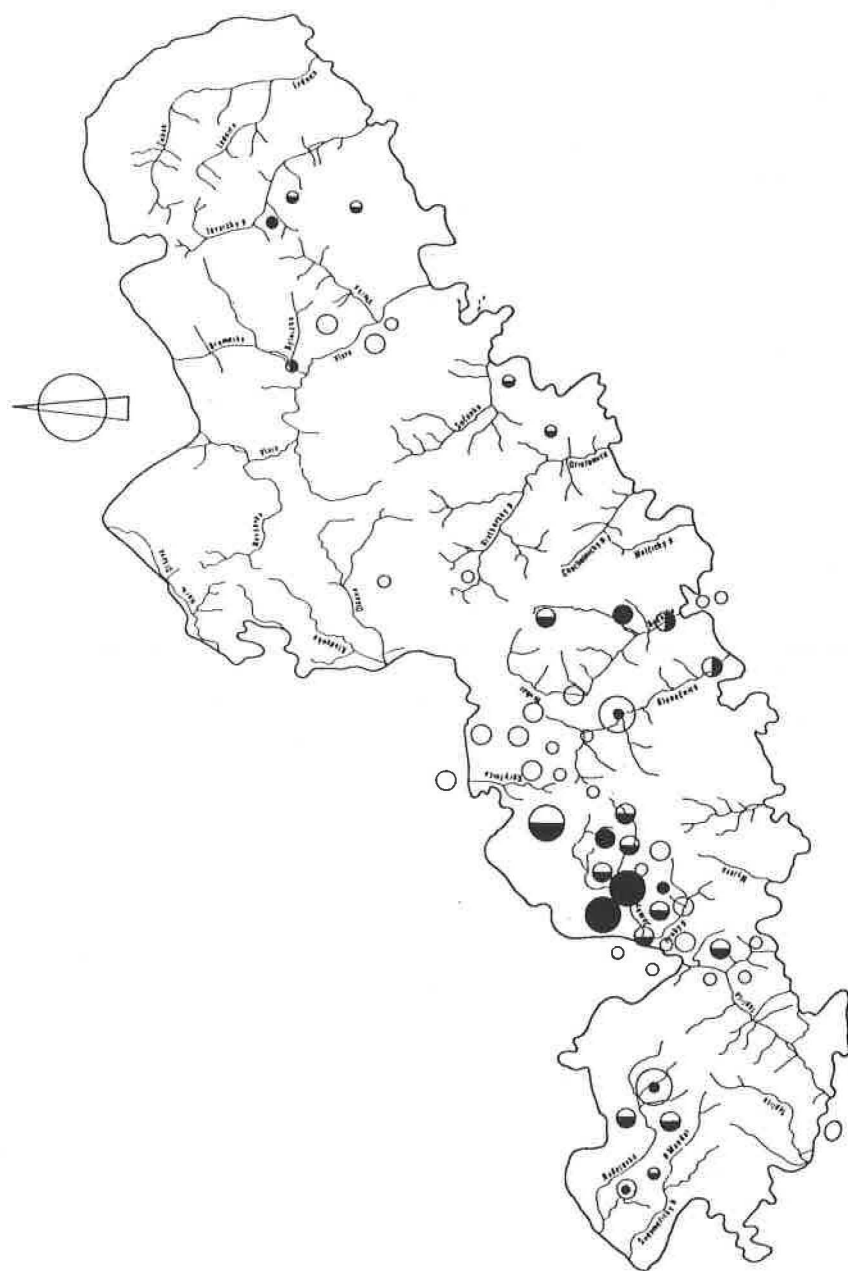
middel: 2 tot 5 maal geregistreerd of 2 tot 5 'microlokaties' omvattend

groot: meer dan 5 maal geregistreerd of verscheidene registraties van meer 'microlokaties'

linkerhelft gevuld: bevestiging noodzakelijk

onderhelft gevuld: exacte lokatie onbekend

centrum gevuld: thans zeldzaam, vroeger veel talrijker.



## Literatuur

- Andrásovszki, J., 1917. Magyarorszag Orchidea-florajanoz. Magy. Bot. Lap. Budapest 16: 110-112.
- Buttler, K. P., 1986. Orchideen. Die wildwachsenden Arten und Unterarten Europas, Vorderasiens und Nordafrikas. Mosaik-Verlag, München.
- Delforge, P., 1994. Guide des Orchidées d'Europe, d'Afrique du nord et du Proche-Orient. Delachaux et Niestlé, Lausanne.
- Havránek, P. & M. Kubaláková, 1981. O aseptickém klíčení a o možnostech záchrany našich druhů z čeledi vstavačovitých (Orchidaceae). Roesliana, Brno 12: 45-50.
- Jávorka, S., 1924. Magyar Flora. Budapest.
- Jongepier, J. W. & I. Jongepierová, 1995. The orchid flora of the White Carpathians. Eurorchis 7.
- Kreutz, C. A. J., 1986. Über das Vorkommen von *Ophrys scolopax* Cav. ssp. *scolopax* und *Ophrys atrata* Lindl. ähnlicher Pflanzen in Nordostfrankreich. Mitt. Bl. Arbeitskr. Heim. Orch. Baden-Württ. 18 (2): 278-283.
- Kuča, P., J. Májský, F. Kopeček & I. Jongepierová, 1992. Biele/Bílé Karpaty. Bratislava.
- Kümpel, H., 1977. Ein Beitrag zur Kenntnis des Westkarpatischen *Ophrys fuciflora*. Preslia, Praha 49: 13-21.
- Landwehr, J., 1977. Wilde orchideeën van Europa, Deel 2. Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland. 's-Graveland.
- Tlustak, V. & I. Jongepierová-Hlobilová, 1990. Orchideje Bílých Karpat. Krajské vlastivědné muzeum v Olomouci.
- Tutin, T. G. et al., 1980. Flora Europaea, Vol. 5 - Alismataceae to Orchidaceae (Monocotyledones). Cambridge.

Zie kleurenfoto op pag. 63.

C.A.J. Kreutz  
Oude Landgraaf 35a  
NL-6373 BE Landgraaf